

HANDLEDNING

Filmtitel: Matilda

Regissör: Danny DeVito

Boktitel: Matilda

Författare: Roald Dahl

Rekommenderas för åldrarna 8-11 år (eller så snart eleverna kan hänga med i undertexterna)
En filmhandledning av Maria Katerine Larsson

Introduktion

Bok och film är två olika medier eller uttrycksätt, var och en med sitt eget språk. När en bok filmatiseras måste berättelsen anpassas till filmmediet – detta kallas adaptation. I många fall innebär adaptationen att berättelsen förändras lite. Ibland måste delar av den tas bort eller tonas ned för att filmen inte ska bli för lång, ibland måste scener läggas till eller göras om för att bättre passa det filmiska uttrycket. Just därför är det så tacksamt att arbeta med både boken och filmen – vi får förståelse dels för att en berättelse kan ta form på olika sätt, dels för hur de olika medieformerna skriven text respektive film fungerar och förhåller sig till varandra. I dagens multimediala samhälle, där vi möter utsagor och hämtar information från en rad olika medietyper, är denna kunskap ovärderlig att ha; det är helt enkelt viktigt att kunna tolka såväl text som rörliga bilder och förstå hur budskap kommuniceras på olika sätt i de olika medierna.

När du som lärare arbetar med både bok och film kan du välja att läsa boken först och se filmen sedan, eller tvärtom. Det går också bra att arbeta fördjupat med delar av boken respektive filmen parallellt, till exempel för att jämföra hur en viss scen eller händelse i berättelsen uttrycks i bok respektive film. Tillsammans med eleverna kan du då upptäcka och analysera hur litteraturen och filmen använder sig av olika medel för att kommunicera och gestalta såväl skeenden som känslor och stämningar.

Berättelsen

Boken Matilda är skriven av Roald Dahl och kom ut 1988. Liksom många av Dahls böcker har den blivit en modern barnboks-klassiker, och filmatiserades av Danny DeVito 1996.

I berättelsen möter vi det extraordinära barnet Matilda, en liten flicka som är det svarta fåret i sin familj eftersom hon är oerhört mycket klokare och snällare än föräldrarna och brodern. Redan som mycket liten behärskar hon helt och hållet konsten att se efter sig själv. I samband med att hon börjar skolan upptäcker hon också att hon har en sorts övernaturliga superkrafter – hon kan med viljekraft få sina ögon att flytta på saker. Denna kraft blir viktig för att rädda skolan och den ljuva fröken Honung, Matildas lärare och bästa vän, från den onda rektor Domderasson.

Roald Dahl använder sig av grotesken som genre, vilket innebär att uttrycken är starkt överdrivna och att absurda saker sker och maktrelationen barn-vuxna ställs på ända. Både humorn, spänningen och det otäcka är så förstärkt att det blir komiskt.

Bok och film

En viktig skillnad mellan bok och film är att boken utspelar sig i Storbritannien, medan filmen är producerad i USA och därför har ett amerikanskt uttryck som inte finns i boken. Filmen har också gjorts mer actionfylld, och kampen mot Domderassonskan har förlängts och intensifierats. Det finns också platser som vi får se i filmen vilka aldrig beskrivs i boken, till exempel rektorns hus. En del av karaktärerna kan också upplevas annorlunda i filmen jämfört med boken och Matildas känsleregister har utökats och nyanserats i filmens gestaltning – att gestalta innebär att istället för att någon säger "jag är sjuk" så visas det visuellt att personen är sjuk.

Förslag på övningar:

* När ni läst boken och sett filmen, lotta eleverna i ett jämnt antal mindre grupper om fyra-fem personer. Låt hälften av grupperna göra varsin affisch till filmen och den andra hälften ett bokomslag till boken. Jämför affischer och omslag och diskutera varför de ser ut som de gör.

* Låt varje elev rita tre scener som hen minns särskilt starkt, antingen ur boken eller filmen. När alla ritat kan ni räkna hur många som ritade från boken och hur många som ritade från filmen. Placera ut bilderna i den ordning de kommer i bok respektive film.

* Kan ni göra en ny historia av bilderna? Välj tre stycken och skriv en ny historia tillsammans. När historien är klar får alla elever hitta på en egen titel och skriva ned på en lapp. Dra tre lappar och rösta i klassen om vilken av de tre ni vill ha som titel.

* Titta igen på inledningen (de första tio minuterna) av filmen. Lyssna på vad berättaren säger. Prata sedan om hur berättaren finns i boken. Vilken typ av berättare har de olika två versionerna av historien? Är de lika eller olika? Hade det gått att berätta det filmberättaren säger i bild istället? Hur skulle det se ut?

* Vem är egentligen berättaren i boken respektive filmen? Om berättaren hade varit Matilda som vuxen i filmen, hur skulle det vara? Har eleverna förslag på andra personer i historien som skulle kunna berätta? Be dem motivera sina förslag!

Det filmiska språket

Film som medium har vissa sätt att förmedla stämningar som inte finns i litteratur; istället för att beskriva med ord hur saker ser ut, låter och sker så får vi se det gestaltat genom bild och ljud. Tidens gång är ett exempel på en sak som skildras olika i böcker och filmer – i en bok kan man hoppa i tid genom att skriva t ex "När Matilda var fem år...". I film kan man snabbt visa samma sak genom att berätta det i bild. Ljudet är också en viktig skillnad mellan en skriven och en filmad berättelse.

Ljud är inte bara dialog, utan också musik och atmosfärljud som finns med för att förstärka och förtydliga det filmen vill berätta. En bok kan bara ge en information åt gången, d v s den text som finns, medan en film kan ge flera informationer samtidigt – något visas i bild samtidigt som dialog och/eller andra ljud hörs.

Förslag på övningar:

- Prata om vilken musik som finns i filmen. Det finns en låt som återkommer tre gånger – vad står den för?
- Titta på scenen där Matilda och fröken Honung smugit sig in i rektorns hus (54 min 30 sek). Låt eleverna skriva ned alla ljud de hör, jämför och diskutera efteråt.
- Läs i boken om när Matilda besöker fröken Honung (s. 179-195). Låt eleverna i mindre grupper skriva ned de ord som skapar atmosfär och en känsla för ljud.
- Låt sedan varje grupp skriva ytterligare tre ord, som de själva väljer/hittar på, som förmedlar en upplevelse av ljud. Läs upp och prata om vilka känslor som kan kopplas till ljudorden.
- Titta på filmens inledning (de första nio minuterna). Här finns flera exempel på hur tidens gång beskrivs. Vilka?
- När får vi först se rektorn i filmen? Hur visas hon och vad ger det oss för intryck? Återkommer sättet att visa henne genom läskiga skuggor på fler ställen i filmen?
- Hur är rektorn filmad – ur vilka vinklar ser vi henne? Uppifrån, nedifrån, från sidan? Vad berättar de olika vinklarna för oss om hennes karaktär, humör och maktposition?
- Låt varje elev rita en karaktär ur bok/film på tre olika sätt – som glad/snäll, ledsen/rädd respektive arg/farlig. Diskutera hur sådana känslor och karaktärsdrag kan skildras i bild och hur vinklar, detaljer och skuggor förstärker intrycket.
- Titta på sekvensen med chokladtårteätning som byggts upp på ett spännande sätt (36 min 00 sek). Hur är den filmad? Vilka detaljer reagerar eleverna på?
- Leta upp samma händelse i boken och läs (s. 119-135). Hur skapas spänningen i scenen i boken? Vilken version tycker eleverna är bäst, äckligast, roligast respektive grymmast?

Adaptionsanalys – att jämföra bok och film

Att jämföra två versioner av en berättelse – bokversionen och filmversionen – hjälper oss att förstå hur de olika medierna har sitt eget språk och sina egna verktyg för att förmedla händelser, känslor och stämningar. Ibland är bok och film väldigt lika varandra, ibland skiljer de sig åt så mycket att det blir svårt att se dem som en och samma berättelse.

Matilda är i sin helhet inte ändrad så mycket från bok till film, men vissa miljöer, scener och karaktärer har lagts till, kanske för att göra berättelsen mer spännande och fartfylld.

Förslag på övningar:

- Lek detektiver och gå på "felsökarjakt". Låt eleverna samarbeta i mindre grupper och försöka hitta olikheter mellan bok och film. Allt som de hittar skriver de ned och berättar för klassen.
- Finns det personer i boken som inte finns i filmen? Vilka? Finns det personer i filmen som inte finns i boken? Vilka?
- Oskadliggörandet av rektorn och dennes försvinnande ser lite olika ut i bok respektive film. Titta på filmsekvensen (1 tim 20 min-1 tim 25 min) och läs i boken (s. 230-231). Vilket slut tycker eleverna är bäst? Rösta i klassen!
- Finns det någon händelse i filmen som inte finns i boken? Vad?
- FBI-agenterna i filmen finns inte i boken. Varför finns de med i filmen? På vilket sätt bidrar de till historien?
- I filmen kan Matilda trolla med allt. Så är det inte riktigt i boken. Varför skiljer det sig åt?
- Hur presenteras Matildas magiska krafter i bok respektive film? Läs partiet i boken (s. 161-171) och se sekvensen i filmen (48 min 30 sek-51 min 00 sek). Hur berättas det om detta mirakel? Jämför och diskutera!
- I boken får vi inte veta mycket om miljöerna, istället är det dialogen som driver handlingen framåt. Hur beskrivs biblioteket i boken (s. 15-20) respektive i filmen (04 min 50 sek)? Varför ser det ut som det gör i filmen? Varför är det så lite människor där? Diskutera!
- Låt eleverna diskutera om de tycker att Matilda som karaktär är annorlunda i filmen jämfört med boken. På vilka sätt? Vilka känslor får vi se henne uttrycka i filmen som inte finns tydligt beskrivna i boken? Gör det filmen bitvis sorgligare än boken? Gör det Matilda till en starkare eller mer trovärdig karaktär att hon i filmen ibland visar mer ledsenhet och rädsla?

Andra teman och ämnen att arbeta med

Få saker sätter igång vår fantasi så bra som berättelser; både litteratur och film har en enorm förmåga att engagera såväl vårt tanke- som vårt känsloliv. Det kan därför vara tacksamt att även diskutera andra saker i anslutning till att man delat upplevelsen av en berättelse. Ta vara på elevernas egna tankar, idéer och associationer, använd gärna berättelsen som en utgångspunkt varifrån man kan hämta exempel eller låta sig inspireras till att lära sig mer om sådant som förekommer i berättelsen. Att låta eleverna prata om och arbeta med allt från historia och språk till värdegrundsfrågor med avstamp i en filmad berättelse fungerar ofta väldigt bra, eftersom många elever blir motiverade till aktivitet och kreativitet när kultur används

i undervisningen.

När man arbetar med känsliga frågor, som döden, sorg, sjukdom eller sexualitet, är din pedagogiska fingertoppskänsla och din kännedom om dina elever din viktigaste vägvisare i hur du utformar arbetet. En del övningar passar i vissa klasser att göra i grupp eller helklass, andra kanske enskilt eller som hemuppgift. Ibland kan man förhålla sig väldigt fritt till boken/filmen och mest låta den fungera som en inledande inspirationskälla. Det är du som pedagog som avgör vilka frågor du vill jobba med, och på vilket sätt.

Förslag på övningar:

- Barnen i filmen utsätts för en hel del grymhet av vuxna, ändå är de ganska oberörda. Både i film och bok beskrivs grymheten konkret men ingen verkar komma till direkt skada. Trots grymheten finns viss humor och alltid en strimma hopp – kan eleverna komma på konkreta exempel på hur detta sker i filmen?
- Låt eleverna komma med andra exempel på filmer de sett och/eller böcker de läst där läskig grymhet kombineras med humor!
- Prata i helklass om hur det skulle vara ifall historien var på riktigt. Vilka situationer finns det där vuxna har makt över barn? Varför är det så?
- Vilka saker får vuxna aldrig någonsin göra mot barn? Prata med eleverna om vart man som barn kan vända sig om en förälder, släkting eller annan vuxen gör något elakt mot en eller behandlar en på ett sätt som man tycker är obehagligt.
- Jobba antingen informativt mot eleverna i helklass med barns rättigheter, eller låt dem själva forska kring ämnet i mindre grupper. I listan sist i handledningen finns bra tips på länkar och material som både du som pedagog och eleverna själva kan ta del av för att prata om barns rättigheter och FN:s barnkonvention.
- Vilka fler busiga, starka, tuffa barn finns det i böcker och filmer som eleverna känner till? Vilka berättelser finns det där barn överlistar/hämnas på vuxna eller är de kloka som klarar upp problematiska situationer?
- Låt eleverna individuellt skriva en liten berättelse om en situation där en vuxen är dum mot ett barn och barnet löser situationen. Det kan vara helt påhittat eller något man har upplevt själv. Bara du som pedagog får läsa berättelsen.

Tips för vidare fördjupning

Böcker för elever:

Dahl, Roald, Kalle och chokladfabriken, 1964, Rabén & Sjögren

Dahl, Roald, Häxorna, 1983, Rabén & Sjögren

Lindgren, Astrid, Mio, min Mio, 1954, Rabén & Sjögren

Lindgren, Astrid, Pippi Långstrump, 1945, Rabén & Sjögren

Rowling, J.K., Harry Potter och de vises sten, 1997, Rabén & Sjögren

Böcker för lärare:

Janson, Malena (red.), Introduktion till filmpedagogik, 2014, Gleerups

Filmer:

Kalle och chokladfabriken, Tim Burton, 2005, USA/Storbritannien

Elina – som om jag inte fanns, Klaus Härö, Sverige, 2002

Länkar:

Barnombudsmannen

www.barndombudsmannen.se

BRIS

www.bris.se

Jourhavande kompis

rkuf.se/vad-vi-gor/jourhavande-kompis/

För support kontakta: bollnas.se/mediecentrum

Produktionsuppgifter

Matilda, USA, 1996

Regi: Danny DeVito

Manus: Nicholas Kazan & Robin Swicord

Foto: Stefan Czapsky

Producent: Lizzy Dahl & Danny DeVito

Medverkande:

Matilda – Mara Wilson, Herr Vidrigsson – Danny DeVito,

Fru Vidrigsson – Rhea Perlman, Fröken Honung – Embeth Davidtz, Domde-

rassonskan – Pam Ferris

